

פסיקתא חדתא לסוכות

כונן שמים בתבונה (משלי ג, יט), שאף העליונים לא בראם אלא לשבחו, כיצד, שכל בקר ובקר עומד מלאך לפניו ואומר, ה' מִלֵּךְ ה' מִלֵּךְ ה' יִמְלֹךְ לעולם ועד, וכל גדודי מעלה עונין אחריו, ויהי אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה ואומרת, ברכו את ה' המבורך, וכל גדודי מעלה עונין אחריה ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וטרם שיגמרו שרפים עומדים וגומרים אותה קדוש קדוש קדוש, וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו, ואחר כך עומדים כלם ואומרים בפה אחד ימלוך ה' לעולם וגו' (תהלים קמו, י), ה' אלהי[נ]ו ה' אמת.

יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שנתן לישראל תורת אמת והלכותיה ודקדוקיה ופירושיה על ידי (מצוה) [משה], והזהיר הקדוש ברוך הוא לישראל כדי שילמדו וישמעו וישאלו את תלמידי חכמים, ולא יסורו ימין ושמאל מן ההלכות שיאמרו להם חכמים שקבלו ממשה, שנאמר (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר. כתב (ויקרא כב, לא) ושמרתם [מצותי] ועשיתם אותם אני ה', אני נאמן לפרע ממי שאינו מקיים, ונאמן אני לשלם שכר טוב למי שמקיים¹, ²והיינו דאמר רבי יהושע בן לוי, כל מצות שישראל עושים בעולם³ [הזה] באות ומעידות להם לעולם הבא, שנאמר (ישעיה מג, ט) יתנו עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת.

דרש רבי חנינא בר פפא,⁴ לעתיד לבא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה ומניח בחיקו ואומר, כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו. מיד מתקבצים כל אומות העולם ובאים, שנאמר (שם) כל הגוים נקבצו יחדו [וגו'] מי בהם יגיד זאת. ונכנסו מלכי רומי תחלה לפי שהם חשובים, דכתב (דניאל ז, כג) (וקטל) [ותאכל] כל ארעא ותרושנה ותדיקנה, ואמר רבי יוחנן, זו רומא שיצא לעולם⁵. ואמר להם הקדוש ברוך הוא, מה מעשיכם ובמאי עסקתם.

1 ראה רש"י (שמות ו, כ). ועוד.

2 גמ' ע"ז (ב, א).

3 שם.

4 גמ' ע"ז (ב, א ואילך).

5 בגמ' ע"ז - אמר רבי יוחנן, זו רומי חייבת, שטבעה יצא בכל העולם.

ואומרים, ערי חומה ומרחצאות ושנקים הרבה עשינו, וכסף וזהב הרבינו, וכלם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. ואומר להם, כל מה שעשיתם לצורכם עשיתם, ערי חומה ושנקים להושיב בהם זונות, ומרחצאות לעצמכם, כסף וזהב לי הוא, שנאמר (חגי ב, ח) לי הכסף ולי הזהב, כלום יש לכם מגיד זאת, זו התורה, דכתב (במדבר יט, יד) זאת התורה. מיד יוצאים בפחי נפש. ואחריהם מלכי פרס דחשיבא בתריהון, ואומר להם הקדוש ברוך הוא, במה עסקתם. ואומרים לו, רבונו של עולם, הרבה גשרים גשרנו וכרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיעסקו בתורה. ואומר להם, כל מה שעשיתם לצורכם עשיתם, גשרים לטול מהם מכס, כרכים לעשות מהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, כלום יש בכם מגיד זאת, מיד יוצאים וגו', וכן כל אומה ואומה. וכי מאחר [ש]מלכות רומי יצא חייב למה נכנסו מלכי פרס, סברי, אינהו סתרו בית המקדש ואנן בנינן ליה. ומאחר דאלו שנים יצאו בפחי נפש למה נכנסו שאר אומות, סברי, אינהו אשתעבדו בישראל ואנן לא משתעבדינן. אז יאמרו, רבונו של עולם, כלום נתת לנו ולא קיימנו, ועל דא (חבר) [תבר] דבריהם, דהא כתב (דברים לג, ב) ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, וכתב (חבקוק ג, ג) אֶלֶּה מתימן יבא, מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן, אלא אמר רבי יוחנן, מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל אומה ואומה אם דעתה לקבל התורה, ולא מצא אומה שרצתה לקבל כי אם ישראל. באותו שעה יאמרו, רבונו של עולם, תנה לנו מראש ונקיימנה. ויאמר להם, שוטים, מי שלא הכין מזונות ביבשה ונכנס בים מה יאכל בים, ואף על פי כן יש לי מצוה קלה וספּה שמה שיכול אדם לעשות בקל בלא רב חסרון כיס, ועשו אותה. [מיד כל אחד ואחד] ילך ויעשה ספּתו בראש גגו, ויוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה וילהט עליהם, ויניחו סכותם ומבעטים ויוצאים. והא אין הקדוש ברוך הוא בא בעלילה עם בריותיו, והאיך יוציא החמה מנרתקה, זמנין דמשכא תקופת תמוז וחייב נמי לישראל ולא מבעטי. ובא

אחרת דמצטער פטור מן הסכה, נהי דפטור אינהו בעוטא בעטי, ¹ אבל ישראל שקבלו התורה באהבה וקיימים מתרפאים ונערכים באותו חום.

רבי ינאי וריש לקיש תרווייהו אמרו, אין גיהנם לעתיד לבא אלא שהרשעים נדונים באותו חום של חמה וילהט אותם, שנאמר (מלאכי ג, יט) ² כי הנה [ה]יום בא בוער כתנור. וחכמים אמרו, יש גיהנם לעתיד לבא, שנאמר (ישעיה לא, ט) ³ נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים.

אמר רבי פנחס הכהן, בשעה שהיו ישראל על הים, והיו אוכלסין של פרעה זורקין חצים על ישראל, הקיפם הקדוש ברוך הוא בענני כבוד וסכך עליהם שלא יזיקו, שנאמר (תהלים קמ, ח) ⁴ סִכּוֹתָ [ה] לראשי ביום נשק, וכתב (במדבר יד, יד) ⁵ ועננך עומד עליהם. ועתידים כל האומות לכנס בירושלים על ישראל להלחם עמם, שנאמר (זכריה יד, ב) ⁶ ואספתי [את] כל הגוים אל ירושלים למלחמה, ויצא הקדוש ברוך הוא ונלחם עמהם, שנאמר (שם שם, ג) ⁷ ויצא ה' ונלחם בגוים ההם, והיינו דכתב (שם שם, א) ⁸ הנה יום בא לה'. דבר אחר, הנה יום בא לה', למה באים בירושלים, אמר [רבי] שמואל בר נחמני, מפני שפתחו של גיהנם בירושלים, שנאמר (ישעיה לא, ט) ⁹ נאם ה' אשר אור לו ¹⁰ בציון ותנור לו בירושלים. ויפתח להם הפתח ויעלו לירושלים וידין אותם שם, לפי שבמקום שקפתו הלסטים שם צולבים אותם. ויאמרו לפני הקדוש ברוך הוא, מתי יהיה זה הדין. ואומר להם, אין לכם לידע אלא לחכות לי, שנאמר (צפניה ג, ח) ¹¹ לכן חכו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף גוים (ולקבץ) [לקבצי] ממלכות וגו' כי באש קנאתי תאכל כל הארץ. והאיך יהיה הדין שלהם, יהיו מסורים ביד מלאכים או יהיו נדונים בגיהנם. ואומר להם לישראל, הרשות בידכם להמית אותם במיתה שאתם רוצים, שנאמר (במדבר לה, יט) ¹² גואל הדם הוא ימית את הרוצח. ולא עוד אלא כל מי שעשה עמכם מלחמה בעולם הזה כאלו עשה עמי, שכך אמר הקדוש ברוך הוא למשה, נקם נקמת בני ישראל (שם לא, ב), ¹³ ואחר כך אמר (שם שם, ג) ¹⁴ לתת נקמת ה' במדין. ואף לעולם הבא עומדים כל

1 נראה שיש כאן קצת חסרון דברים.

האומות על ישראל להכחידם, שנאמר (תהלים פג, ה) ונכחידם, לא עליכם בלבד אלא גם עלי, שנאמר (שם ב, ב) יתיצבו מלכי ארץ וגו' על ה' ועל משיחו, אמסרם בידכם ואתם גובים את נקמתי, שנאמר (יחזקאל כה, יד) ונתתי את נקמתי באדום¹.

כתב וסכה תהיה לצל יומם (ישעיה ד, ו). אמר רבי לוי, כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה, הקדוש ברוך הוא מסיך עליו מן המזיקין, שכן הוא אומר (תהלים צא, ד) באברתו יסך לך. דבר אחר, כל מי שמקיים מצות סוכה הקדוש ברוך הוא מושיבו בסוכה של לויתן לעתיד לבא, שנאמר (איוב מ, לא) התמלא בסוכת עורו ובצלצל דגים ראשו. ובשעה שיהיו הצדיקים בסוכת עורו של לויתן ויאמר הקדוש ברוך הוא, כל מי שעשה מצות רגילות יבא ויאכל מראשו, מיד באים וניכרים עליו, שנאמר (שם שם, ל) יכרו עליו חברים, מי שחבר עצמו במצות. דבר אחר יכרו עליו חברים, חבורות חבורות, בעלי משנה, בעלי תלמוד ואגדה, בעלי מצות ומעשים טובים, כל חבורה וחבורה נוטלת חלקה, שמא תאמר יש ביניהם מריבה, תלמוד לומר (שם) יחצוהו בין כנענים, אל תקרי בין כנענים אלא כבין כנענים, מה כנענים פרגמטיא לוקחין אבן טובה בשותפות וכשהן מוכרין אותה חולקים דמיה ואין להם תגר זה עם זה, כך לעתיד כל אחד מן הצדיקים נוטל חלקו לפי מעשיו, לכך נאמר יחצוהו בין כנענים, ואין כנענים אלא פרגמטיא, דכתב (ישעיה כג, ח) אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ.

כתיב ושמחת בחגך ואתה ובנך ובתך (דברים טז, יד), אמר הקדוש ברוך הוא, ארבעה כתי דינים יש לך, בנך בתך עבדך ואמתך, וכנגדם יש לי גם כן ארבעה, הלוי הגר היתום והאלמנה, אם חשמח את שלי עם שלך מוטב, ואם לאו תבוטל שמחה.

1 ומסיים בקרא - ביד עמי ישראל.

אמר רבי יהושע בן לוי, בא וראה כמה גדולים מכיכי רוח לפני הקדוש ברוך הוא, בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב קרבן בידו, אבל מי שדעתו שפלה ורוחו נמוכה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות, שנאמר (תהלים נא, יט) זבחי אלהים רוח נשברה וגו', ולא עוד אלא כל שדעתו נמוכה אין תפלתו נמאסת, שנאמר (שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. ואין מדה קשה לפני הקדוש ברוך הוא מגסות הרוח, ואמרו חכמים, על שבעה דברים נגעים באים, וזו אחת מהם, ואמר (שם צג, א) ה' מלך גאות לבש, נמצא אותו שיש בו גאות כגוזל לבוש של הקדוש ברוך הוא.

אמר רבי

אמר רבי

אמר רבי

* * *

לחנוכה¹

ישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא, שהוא לבדו דר במרום ושוכן על שלש מאות ותשעים רקיעים, ובכל רקיע יש שם כסא כבוד עליו, ובכל אחד ואחד יש לו משרתים שרפים ואופנים וכרובים וגלגלים וכסא כבוד. ואל תתמה בדבר זה, שהרי מלך בשר ודם שיש לו כמה מקומות, יש לו בתים ועליות ותחתונים, כל שכן הקדוש ברוך הוא שהעולם שלו. וכן שמים בנוים שלוש מאות ותשעים [רקיעים]. ובזמן שבית המקדש היה קיים והיה ישראל עושין רצונו של מקום, היה יושב על ערבות של רקיע שביעי מרוב אהבה. ולאחר שחטאו ישראל עלה למעלה למעלה עד שלש מאות ותשעים רקיעים, שנאמר (הושע ה, טו) אלך אשובה אל מקומי.

דרש מרי בר מר, מאי דכתיב (משלי י, כג) כי נר מצוה ותורה אור, תלה הכתוב המצוה בנר, מה נר זה אינו עומד לאדם אלא לשעה, אף המצוה אינה מגינה אלא לשעה, והתורה תלה באור, מה אור זה מאיר לעולם, אף תורה מאירה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר (שם שם, כב) בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה, ובשכבך תשמור עליך בעולם הבא.

אמר רבא, דרחים רבנן הוי ליה בנין רבנן. דמוקיר רבנן הוי ליה חתנוותא רבנן. דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן. ואי לאו בר הכי הוא משתמען מיליה כצורבא מרבנן.

אמר רב הונא, הרגיל בנר חנוכה הויין ליה בנים תלמידי חכמים. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה. הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין.

תנו רבנן, בימי מלכות ינן הרשע, גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו יחקוק עליו שאין לשונאי ישראל חלק ונחלה באלהי ישראל, מיד הלכו ישראל ועקרו בריחם שבבתיהם. ועוד גזרו שכל מי שיש לו שור

¹ פיסקא זו נעתקה ממקומה ע"י ילינעק והדפיסה בביהמ"ד ח"א (עמ' 132 - 136) וקראה בשם מדרש לחנוכה, וכן באוצה"מ ובשאר ספרים. וכאן החזרתי אותה למקומה.

פסיקתא חדתא לחנוכה

1234567

יכתוב על קרנו שאין לשונאי ישראל חלק באלהי ישראל, הלכו ישראל ומכרו שווריהם. ועוד גזרו עליהם שיהו בועלין נשותיהן נידות, הלכו ישראל ופרשו מנשותיהן. ועוד גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואחר כך תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלוש שנים ושמונה חדשים עד שנשאת בתו של יוחנן כהן גדול. כיון שהוליכו אצל אותו ההגמון פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה ערומה בפני העם. מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה, ואמרו, הוציאוה לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנות נפשות, שהעיזה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה. אז אמרה לו, האיך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותו לשכב אצלי. כיון ששמע יהודה וחביריו כך, נועצו יחדיו להרוג ההגמון. מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות, ועשו חופת של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של הגמון, ובאין כל בעלי נבל וכינור ובעלי זמר והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית הגמון. כיון ששמע המלך כך, אמר לשריו ועבדיו, ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן, כמה הם שמחים לעשות רצוני, ראויים הם לכבוד גדול. וצוה להוציא חוץ שריו ועבדיו, ונכנס יהודה וחביריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו, והרגו שריו ועבדיו ודרסו היוונים עד גמירא חוץ מעיקר מלכות. וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אותם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה, נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא. וחזרו אותם בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים.

כיון ששמע מלך יוונים שהרגו ישראל הגמון שלו, קבץ כל עמו ובא לפני ירושלים במצור, ונפחדו מאוד היהודים. והיתה שם אשה אלמנה יהודית שמה, ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלים ואמרה, הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי. ופתחו לה ויצאה, והלכה אצל הגייסות, ואמרו לה, מה טובך. אמרה, רצוני לדבר אל המלך. והלכה לפני המלך, ואמר לה, מה תבקשי. ואמרה, אדוני, בת גדולים מישראל אנכי, ואחי נביאים, ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר יפול ירושלים בידך. כיון

ששמע שמח שמחה גדולה. והיה לו אדם אחד מחכמיו שהיה רואה וחווה במזלות, והיה אומר, רואה אני שישאל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך. ונתמלא המלך חמה עליו, וצוה המלך לחטפו, ואסרו ידיו ורגליו, ותלה אותו על העץ אצל ירושלים, ואמר המלך, מחר כשתפול ירושלים בידינו נהרוג אותו.

והיה המלך מאמין לאותה יהודית ואוהב אותה, ואמר לה, רצונך שתנשאי. ואמרה לו, אדוני המלך, איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך, ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגע בה, לפי שצריכה אני לילך לשם לרחוץ עצמי ולטבול. מיד העבירו הכרוז ועשתה כך, ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו, ואחר כך הלכו כל אחד ואחד לאוהליו והמלך ישב בחיקה וישן. והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו. והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים ואמרה, פתחו לי השערים שכבר עשה הקדוש ברוך הוא נס על ידי. ואמרו לה, לא דיין שזינתה וקלקלת אף שבאת בעלילה עמנו. מיד הראה להם ראשו של מלך, כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו, ד). כיון ששמעו יוונים כך, אמרו, למחרת באים עלינו, והלכו למלך (והוציאוהו) [ומצאוהו] בלא ראש, ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כלם, ורדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הקדוש ברוך הוא נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה, ככתוב (ישעיה נט, כ) ובא לציון גואל.

דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת (קהלת א, ד), והכתיב (ישעיה נא, ו) והארץ כבגד תבלה, אלא אילו ישראל שנקראו ארץ, שנאמר (מלאכי ג, יב) כי תהיו אתם ארץ חפץ. דור הולך ודור בא, אילו אומות העולם, שבכל דור ודור יועצים על ישראל לאבדם, והקדוש ברוך הוא מצילם מידם, שנאמר (תהלים צא, טו) עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו.

אמר רבי אליעזר, בא וראה כמה חביבים ישראל לפני המקום, שלעולם מקדים להם רפואה למכה, שנאמר (הושע ז, א) כרפאי לישראל. בא יון הרשע וגזר וחשכו עיניהם של ישראל, ואמרו, שכל מי שיזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא ידקר בחרב, והרבה מישראל נהפכו למינות. והיה שם משומד אחד בליעל תתני בן פחת שמו, שהיה יועץ עיצות רעות על ישראל, ואמר, שכל זמן שיקריבו קרבן של שחר ושל בין הערבים אינם נופלים בידכם, עמדו ובטלוהו. וחזר עוד אותו בליעל [ואמר], אלהיהם שונא זימה, אם תוכלו להכשילים בזנות תמשלו עליהם. עמדו וגזרו שכל מי שיכתוב כתובה לאשתו יקרעו אצבעותיו. חזר ואמר, מצוה אחת יש להם שאם לא יעשו אותה יאבדו מן העולם, וזה הדלקת נר של בית המקדש, שנאמר (שמות כז, כ) להעלות נר תמיד, וכתוב עליו (קהלת יא, ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה. תן חלק לשבעה, שכל מי שיש לו חלק בשבע גירות שהם מאירים תמיד בבית המקדש, וגם לשמונה ימי החג אין בריה יכלה להם. עמדו וטמאו כל השמנים שבבית המקדש, ולא נשתייר כי אם פך שמן שלא היו יודעים שהיה מונח תחת המזבח, ונעשה נס והדליקו מאותו פך קטן שמונה ימים, ועמד הקדוש ברוך הוא וקבע להם שמונה ימי חנוכה שלא היה מועד עד עכשיו. אמר הקדוש ברוך הוא, חשבת לעקור שבעת הנירות ושמונה ימי החג, הנני מביא עליכם שמונה ימים ושבעה בני חשמונאי שמאבדים אתכם מן העולם. אתה אמרת שכל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי שמונה של ימי חנוכה. ועליהם אמר דוד (תהלים יב, א) למנצח על השמינית.

חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה (שם לז, טו). אמר רבי שמעון בן יוחי, אילו יוונים שעשו מלחמה עם בית חשמונאי ובניו, ובשעה שנכנסו להיכל הלך יון אחד ולקח ספר תורה, והביא חנה בת יוחנן כהן גדול שלא היה כיפיה בעולם, והיתה נישאת לאלעזר בן חשמונאי, ורצה אותו יון לבא עליה בפני בעלה ואביה. אמר יוחנן כהן גדול, אני ושלשה בני ואתה חשמונאי ושבעה בניך הרי י"ב כנגד י"ב שבטים, מובטח אני שהקדוש

ברוך הוא עושה נס על ידינו. מיד הרים אלעזר הסייף והרג אותו היום ואמר עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ (שם קכא, ב).

אמר רבי יצחק, ששים ריבוא אלף גייסות הוו, וכל אחד מהם היה לו אלף איש תחתיו שבאו עם גליסקס הרשע להלחם עם בית חשמונאי. והיה אומר אותו הרשע, מה לנו לירא, הם שנים עשר כנגד חיל גדול, שמא תאמר אלהיהם יוציא כוכבים ממסילות ויעשה מלחמה עמנו ושוודדים אותנו, כדרך שעשה עם סיסרא, הרי סכין עצמינו בדם חזיר ובש"ז של סוס שאין נוגעים אותנו. ואם תאמרו יביא מבול, כבר נשבע בשמו הגדול שלא יביא מבול לעולם. אם תאמרו ישלח נחשים ועקרבים ודובים כדרך שעשה בכותיים, הרי אנו רוכבין על פילין שאין חיות נוגעות בהם. והיו ישראל עומדים בתפלה ואמרו, רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא עמדנו להלחם כנגדם אלא בעבור שמך הגדול שלא יתבזה בגוים, ואם אינך עושה נס על ידינו יאמרו אין לו עצה, וכתיב בך (ירמיה לב, יט) גדול העצה ורב העליליה. מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, שתוקו בניי, התיצבו וראו נקמת ה' אשר יעשה בגוים. והביא כל השרים של שבעים אומות ואמר להם, כל אחד מהם יהרוג את שלו מן החיל של אותו רשע, ואם ינוס אחד מהם הרי נפשו תחת נפשו, שנאמר (ישעיה כד, כא) ביום ההוא יפקוד ה' על צבא [ה]מרום במרום וגו'. מיד ירדו לארץ וכל יון שהיה חץ על קשתו לזרוק בישראל היה המלאך מחזירו ונועץ בלבו, שנאמר (ש"א ב, ד) קשת גבורים חתים, וגם (תהלים לו, טו) חרבם תבוא בלבם. והיו בית חשמונאי רואין זה את זה, ואמרו (שמות יד, יד) ה' ילחם לכם ואתם תחרישון.

תניא, שלש שנים לא היה אדם יכול לעבור מפני ריחם, ושבע שנים זרעו ישראל שדותיהם וכרמיהם בלא זבל מדם שלהם, ועשרים ושלש שנים הסיקו ישראל מרומחיהם וחציהם, ועליהם אמר הכתוב (משלי י, ז) שם רשעים ירקב, ועל בית חשמונאי וכיוצא בהם (שם) זכר צדיק לברכה. וחזרו לבית לשלום, ולא מצאו שמן טהור אלא פך קטנה שהיה בשיתין המזבח ולא היה שמן אלא להדליק לילה אחת ונעשה נס והדליקו ממנה שמונה ימים. וקבעו שמונת ימי חנוכה.

לפורים

יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא שהוא אוהב את ישראל מכל אומות העולם, כמו שנאמר (שמות יט, ה) והייתם לי סגלה, ולא מתוך שהם מרובים, כמו שנאמר (דברים י, ז) לא מרַבכם, אלא מאהבה שאהב לאברהם ליצחק וליעקב, כמו שנאמר (שם שם, ח) כי מאהבת ה' אתכם. וחייבים ישראל להודות ולשבח על כל נס ונס שהקדוש ברוך הוא עושה להם, שנאמר (תהלים צח, א) מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. וכתוב (אסתר ט, כח) והימים האלה נזכרים ונעשים, נזכרים במקרא מגלה ונעשים באכילה ושתייה, שנאמר (שם שם, כב) לעשות אותם ימי משתה ושמחה.

אמר רבא, חייב אדם לבסומי עצמו עד שלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. רבא ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסם רבא קם שחטיה לרבי זירא, למחר שהפיג יינו בעי רחמים עליו ואחייה, לשנה אחרינא אמר ליה רבא ליקום מר ונעביד סעודה בהדי הדדי, אמר ליה, לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש לי ניסא.

סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא, מאי טעמא, ימי משתה ושמחה כתיב.

אמר רבי אבא, בני המן ועשרת [צריך] לאמרן בנשימה אחת, מאי טעמא, כלהו בהדי הדדי נפקו נשמתיהו.

אמר רבי חנינא בר פפא, כל השירות אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח, חוץ משירה זו שהיא אריח על [גבי] אריח ולבנה על גבי לבנה, מאי טעמא, אמר רבי אבא, כדי שלא יהיה מקום למעלתה.

כתיב ויקראו סופרי המלך (שם ג, יב), 'כתוב היה באגרותיו, היה אדם בא אצלנו לא ממקומנו הוא, ולא מאומתנו, והוא מזרע עמלק והמן שמו,

¹ ראה במדרש אסתר רבה (פ' ז', י"ג) ושם הסדר שונה.

ושאל ממנו ואמר, יש בינינו עם אחד בזוי וגסי רוח וקללת המלך בפיהם, כמו שנאמר (תהלים י, טז) ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו, ונאמר (שם קמט, ז) לעשות נקמה בגוים, וראה מה עשו לפרעה ששלמו רעה תחת טובה, שנצלו את מצרים והלכו להם. וכשרדפו המצרים אחר ממונם היה להם נביא אחד, ובקש רחמים ולחש על מקלו והכה הים, והעבירם בתוכו בחרבה, ואיני יודע איך היה. וכשבאו המצרים עשו בכשפיהם שחזר הים לאיתנו, וטבעו המצרים. לכן אם ישר בעיני המלך יכתב לאבדם. והשיב לו אחשורוש, אין אנו יכולים להם, שאין אלהיהם עוזבם כל עקר, וכמה מלכים ראשונים עמדו עליהם לאבדם ולא יוכלו להם, ונהפך לחרפה ולקלון על ראשם, וכל שכן שאין אנו יכולין להם, חדל מן הדעה הזאת. והיה יום ולילה מטריח אחשורוש ואומר לאבדם. ואמר לו אחשורוש, הואיל וכך, שלח אל החכמים והחרטומים, אם יתרצו בדבר הזה עשה עמהם כטוב בעיניך.

מיד שלח וקבץ כל מלאכי אומות, ואמר להם, רצונכם שנאבד אומה זו מן העולם. ואמרו כולם, מי הוא זה ואיזה הוא שרוצה להשליך עלינו מכשול גדול כזה, שאם לא היה ישראל לא היה העולם מתקיים, שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי, ולא עוד אלא שכל האומות נקראים נכרים, שנאמר (מ"א ח, מא) וגם אל הנכרים, וישראל נקרא קרוב, שנאמר (תהלים קמח, יד) לבני ישראל עם קרובו, ויש אדם רוצה ליגע בקרובו של הקדוש ברוך הוא. אמר להם המן, אלהיהם שטבע המצרים בים ושעשה להם מלחמת עמלק והרבה נסים, כבר הזקין ואינו יכול לראות ולשמוע, שהרי עלה נבוכדנצר והחריב אולמו ושרף ביתו והגלה ישראל לבבל, ולא יכול לעשות לו כלום, שנאמר (תהלים צד, ד) ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב. והיה אותו רשע מפתה אותם בדברים עד שקבלו דבריו וחתמו אגרות ברצון המן ונתנו לו.

והיה המן מהלך וכל שרי המלכות אחריו, ומרדכי היה בא לפניו ופגע בשלשה תינוקות יוצאים מבית רבן, ואמר להם, אמרו לי פסוקיכון,

פתח הראשון אל תירא מפחד פתאום (משלי ג, כה), פתח השני ואמר עוצו עצה ותפֿר (ישעיה ח, י), פתח השלישי ואמר (ער זקנה אני הוא ועד שיבה אני אשא ואני אסבול ואמלט) [ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט] (שם מו, ד). מיד שמח מרדכי. אמר המן למרדכי, מה אמרו לך תינוקות הללו ששחקת. אמר, בשורות טובות בשרוני. וכעס המן ואמר, אני שולח תחלה ידי בתינוקות הללו.

אמר רבי יצחק בר נפחא, בעלילות בא המן על ישראל, שנאמר (אסתר א, ה) ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים וגו' משתה. ואמר המן לאחשורוש, אלהיהם של ישראל שונא זמה, עֲשֶׂה משתה ותדבר שכל מי שירצה לבא יבא, שלא יהיה פתחון פה למדת הדין לומר על כרחם באו, ונזמן להם זונות ויקלקלו ונוכל להם. ועשה כן המלך משתה גדול והכריז שמי שירצה יבא, שנאמר (שם שם, ח) לעשות כרצון איש ואיש. כיון שראה מרדכי כך וכך, עמד והכריז שלא ילך איש לאותו משתה שמא יקלקלו, ולא שמעו לו. ועמד השטן והשטין עליהם, ואמר לפני הקדוש ברוך הוא, עד מתי תדבק באומה זו, אם רצונך יאבד אותה. אמר הקדוש ברוך הוא, ותורה מה תהא עליה. ואמר, תסתפק בעליונים. באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא, מה לי באומה זו שבשבילם רבות אנחותי, אשביתה מאנוש זכרם (דברים לב, כו). ואמר, הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה. הלך השטן והביא מגלה, כיון שראתה תורה כך לבשה בגדי אלמנותה, וצעקו ובכו מלאכי השרת ואמרו, אם ישראל יבטלו מן העולם למה אנו, שנאמר (ישעיה לג, ז) הן אראלם צעקו חוצה. כיון ששמעו חמה ולבנה שקים חגרו ונתנו קולם בבכי, שנאמר (יואל ב, י) שמש וירח קדרו, שמים וארץ נתאבלו, שנאמר (ישעיה נ, ג) אלביש שמים קדרות, ואמרו, אם יבטלו ישראל שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים ועושים שבת ומצות מילה. מיד רץ אליהו אצל צדיקי עולם ואמר להם, שמש וירח קדרו, שמים וארץ נתאבלו, ושרי מעלה בוכים, ואתם יושבים ודוממים. אמרו לו, למה. אמר להם, על ישראל שרוצים לאבדם מן העולם, שנאמר (תהלים פג, ה) לכו ונכחידם. אמר משה לאליהו, כלום יש אדם כשר בדור. אמר לו,

כן, ושמו מרדכי. אמר לו, לך והודיעו שיעמוד משם בתפלה ובתשובה ואנחנו מכאן בתפלה. אמר לו, רועה נאמן, כבר נכתב ונחתם עליה על צאנך. אמר משה לאבות העולם, אם בטיט החתימה רחמינו נשמעים, ואם בדם החתימה מה שהיה היה [ו]אין להשיב. הלך אליהו וראה שהחותם בטיט והלך והגיד למרדכי כל אשר נעשה.

הלך מרדכי וקבץ כל התינוקות של בית רבן והלבישן שק ואפר על ראשם, וענה אותם מלחם ויין שלשה ימים ושלשה לילות, והיה צווח ובוכה עמהם. והיה אותו הרשע הולך לביתו בשמחה וקבץ כל אוהביו וספר להם כל הכבוד שהיתה אסתר המלכה עושה לו, ואמר, מה אעשה למרדכי היהודי אשר לא קם ולא זע ממני. ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ (אסתר ה, יד), אמר רבי אלעזר אמר רבי יהושע בן לוי, הרבה חכמים ויועצים היו לו להמן הרשע, ולא היו יודעין עצה כאשתו, אמרה לו, אם תשליכהו לכבשן האש כבר עלו ממנו חנניה מישאל ועזריה, ואם לגוב אריות כבר עלה דניאל, בבית האסורים כבר עלה יוסף, אם תגלהו למדבר כבר פרו ורבו לשם, ואם תנקר עיניו [כבר שמשון] רבים המית אחריו, אלא תלהו על עץ, שנאמר (שם) וייטב הדבר בעיני המן ויעש העץ. ובשעה שהיה מקיף ומרד אותו נפל עליו, השיב גבריאל ואמר, לך נאה העץ, לעצמך בנית.

באותה שעה הלך ומצא מרדכי שהיה יושב בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים, ומצאם עשרים אלפים, השליך בצואריהם חבלים ושלשלאות ופקד עליהם שומרים, ואמר פְּהֵלְלוּ אשלח יד תחלה ואחר כך יתלה מרדכי על העץ. באותו שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונשמע בכייתם למרום, ותפלתם של האבות. ואמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, בכית קטנים אני שומע כגדיים וטלאים. אמר משה רבינו עליו השלום לפני הקדוש ברוך הוא, קטני עמך ישראל שיושבים בתענית שלשה ימים ושלשה לילות ואסורים בחבלים ושלשלאות של ברזל. ולמחר נשחטים כגדיים וטלאים. ולב אויב שמח

מחרף ומגדף תורתך. נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ושיבר החותם וקרע האגרת והפיר עצתו והשיב מחשבתו על ראשו ותלו המן על העץ אשר הכין למרדכי.

אמר ר' חלבו

אמר רבי חלבו, מיום שחרב בית המקדש אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהן של תינוקות, שנאמר (תהלים ח, ג) מפי עוללים ויונקים וגו', ואמר (שם ו, ט) סורו ממני כל פועלי און כי שמע ה' קול בכי.

בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו, א), אמר הקדוש ברוך הוא למלאך הממונה על השינה, בְּנִי בצרה והרשע אחשוורוש ישן, לך תדור שנתו. ירד ונדד שנתו וחיבטו בקרקע כמה פעמים ואומר כפוי טובה, עשה טובה למי שעשה לך טובה. ויאמר המלך להביא את ספר הזכרונות (שם), והיו עשרת בני המן סנקטורים למלך, וקראו בו, כיון שבאו לזכות מרדכי דלגו בו ולא קראו אותו, פרחו האותיות ובאו וטורפות על פני אחשוורוש, והיו התיבות נראות מאליהן, ולא תתמה על זה שהרי לעשות שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר, דכתיב על פי הגרל (במדבר כו, נו), ליתן חיים ללאומה שלימה על אחת כמה וכמה.

אמר רבי יהודה ברבי אלעאי, כל אותו הלילה היה אחשוורוש רואה המן וחרבו שלופה בידו ומעביר עטרה מעל ראשו ומבקש להורגו, אתער ואמר דין חלמא הוא חזיתי. ויאמר המלך מי בחצר והמן בא וגו' ויאמר המלך קח את הלבוש וגו' (אסתר ו, ד - י). אמר לו המן, יש כמה מרדכי. אמר לו, היהודי. אמר לו, יש כמה יהודים ששמם מרדכי. אמר, היושב בשער המלך, ואל תפל ממנו דבר. כיון שיצא התחיל ממעט בפסיעותיו, אמר בלבו שמא המלך יחזור, כיון דחזא דלא הדר ביה אמר הדא מלכא שטיא הוא. אמר רבי לוי, כיון שראה מרדכי המן בא והסוס בידו, אמר, דומה לי שהרשע בא להרגני. בא אצלו ואמר לו, לבוש זה המלבוש של מלך ותרכב על סוסו כי כן צוה. באותה שעה פתח ואמר ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל, ב), שועתי אליך ותרפאני (שם שם, ג), ואמרו תלמידיו זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו (שם שם, ה), ואותו רשע אמר ואני אמרתי בשלוי

בל אמוט לעולם (שם שם, ז), ואסתר היתה אומרת אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן, מה בצע בדמי וגו' (שם שם, ט - י), ישראל היו אומרים שמע ה' וחנני וגו', הפכת מספדי למחול לי וגו' (שם שם, יא - יב). ואחר כך אמר מרדכי, בתענית אני יושב ואיני יכול לעלות על הסוס, וגחין הרשע ראשו ודריך מדרכי על צוארו וסליק על הסוס, והרכיבו כל שוקיא של שושן ואמר ככה יעשה וגו' (אסתר ו, יא).

ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו וגו' ויאמרו לו חכמיו (שם שם, יג). מאי שנא הכא דקאמר אוהביו ולהלן חכמיו, אמר רבי יוחנן, לומר שכל המספר דבר חכמה אפילו מאומות העולם נקרא חכם.

כתיב והמן נופל על המטה (שם ז, ח), נפל מבעי ליה, אמר רבי אלעזר, מלמד שהפילו [מלאך] עליה ואמר [ווי מדברא ווי ממתא].

הגם לכבוש את המלכה, מיד נתלה המן וגו'. וחמת המלך שככה (שם שם, י), שתי שכיכות הללו למה, אחת למלכו של עולם ואחת לאחשורוש. דבר אחר, אחת של אסתר ואחת של ושתי. וכשם שקלקל ובטל עצת המן כך יבטלו כל מחשבות שוטנינו וישיב גמולם בראשם.

* * *

לחג הפסח

[1234567]

כתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט), ¹ מלמד ששם הקדוש ברוך הוא קרקע וברא אותה מטבורה, בתחלה היתה מים ואחר כך שלג ולבסוף אדמה, שנאמר (איוב לו, ו) כי לשלג יאמר ה' ארץ. וברא הקדוש ברוך הוא ממנה אדם, ובראו בדמות של אדמה שיש בה קנקנים, ² מהם מים מלוחים ומהם מים מרים ומהם מים מתוקים, מהם עכורים ומהם צלולים, מהם חיים. מים מלוחים שבאדם אלו מי העינים, מים מרים אלו מי האזנים, מתוקים אלו מי רוק, עכורים אלו מי החוטם, צלולים אלו מי רגלים, חיים זה הדם. ופתקין בגופו של אדם, אברים מקצת מרתיעים ומקצת אינם מרתיעים, הידים והרגלים מרתיעים, ושאינם מרתיעים זה האח הכבוד עליו הדם, לכך נאמר ה' בחכמה יסד ארץ.

³ ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא, אדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, והקדוש ברוך הוא טובע כל העולם בחותם אחד ואין מהם דומה לחברו, שנאמר (שם לח, יד) תתהפך כחמר חותם. ואין פרצופיהן דומין זה לזה, כדי שלא יראה אדם לחברו אשה נאה ודירה נאה, ויאמר שלי הם, שנאמר (שם שם, טו) וימנע מרשעים אורם.

כתיב (תהלים קו, ב) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, ⁴ מכאן שאין יכול לדבר גבורותיו של הקדוש ברוך הוא אפילו מלאכי השרת, אבל אנחנו חייבים לספר קצת גבורותיו. וכשברא הקדוש ברוך הוא עולמו ברא ספר יצירה וצפה וממנו ברא עולמו, כיון שסיים מלאכתו הניחו בתורה והראה לו לאברהם ספר יצירה ולא הבין בו דבר, יצאה בת קול ואומרת, האתה

¹ מדרש כונן, נקרא גם ברייתא ארכו של עולם. ראה גם מדרש ה' בחכמה יסד ארץ. וסדר ארקים (ילקוט"מ ח"א עמ' קל"ה).

² אגדת עולם קטן (ילקוט"מ ח"ב עמ' קל"ח) וש"נ.

³ סנהדרין (לח, א). וראה עוד חופ"א (פ"ג, קכ"ד).

⁴ מדרש עשרת הדברות בפתיחה. פדר"א (פרק ג'). וראה מגילה (יח, א). וראה עוד ברכות (לג, ב), מגילה (וכה, א).

רוצה לדמות דעתך עם דעתי, ¹ כלום אינך יכול להבין ² בן יחידי לך, הלך אצל עבר, ³ הלך אצל שם רבו, והביטו בו ג' שנים עד שידעו לצור עולם. ⁴ ואף רבא ורבי זירא עסקו בספר יצירה ונברא להם עגל ושחטוהו. ⁵ וכן רבי חנינא ורבי אושעיא כל מעלי יומא דשבת אברא להם עגלא תלתא והן אוכלין הלשון בחרדל כדי ללוות המלכה. ⁶ ואף רבי חייא ובן סירא עסקו בו ג' שנים ונברא להם אדם.

חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממלאכי השרת, ⁷ שישאל ראויים להזכיר השם יתברך לאחר שתי תיבות, שנאמר (דברים ו, ד) שמע ישראל ה', אבל מלאכי השרת אינם ראויים להזכיר השם אלא לאחר ג' תיבות, שנאמר (ישעיה ו, ג) קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ולא עוד אלא שאין אומרים שירה עד שיאמרו שירה למטה, שנאמר (איוב לח, ז) ברוך יחד כוכבי בקר, והדר (שם) ויריעו כל בני אלהים. ולא עוד אלא שישאל אומרים שירה כל זמן שירצו, ומלאכי השרת אינם אומרים אלא פעם אחת ביום. ואמרי לה, פעם אחת בשבוע. ואמרי לה, פעם אחת בחדש. ואמרי לה, פעם אחת בשנה. ואמרי לה, פעם אחת ביוכל. ואמרי לה, פעם אחת בעולם. מרוב אהבתו שחבבם ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים, דכתיב (שמות ג, ח) וארד להצילו מיד מצרים. וכל שעבוד שהיה מושיע כביכול היה עמהם, אמר רבי אבהו, ויושע ה' ביום ההוא (שם יד, ל), אל תקרי וַיִּוְשַׁע אלא וַיִּנְשָׁא.

כתיב (שם שם, י) ופרעה הקריב, ⁷ מהו הקריב, שהקריבם לתשובה. דבר אל בני ישראל ויסעו (שם שם, יד), אמר רבי ברכיהו, יום שביעי של פסח היה, והיו מתיראים לירד לים כי יום טוב היה, ומנין, שכך אתה מוצא שאמרו

¹ ואף בן סירא כשרצה לעסוק בספר יצירה יצתה בת קול ואמרה לו, לא תוכל עשוהו לבדך. ראה כל הענין בברייתא דיוסף בן עזיאל שנרפס בע"ה בילקוט מדרשים (חלק חמישי).

² צ"ל בו יחידי, לך אצל עבר וכו'.

³ ראה סנהדרין (סה, ב).

⁴ סנהדרין (שם).

⁵ כדאיתא בברייתא דיוסף בן עזיאל (שם).

⁶ ראה דרשת רבי בנאה (לעיל עמ' קפ"א). ילקוט"ש (רמז תתל"ו).

⁷ ראה שמו"ר (פ' כ"א, ה'). שיה"ש רבה (פ' ב', [יד ב']).

לפרעה (שם ח, כג) דרך שלשת ימים נלך במדבר. ¹מה עשה פרעה, שלח עמהם שומרים. לאחר שלשה ימים מה עשו ישראל, הרגו מהם הרבה, ומה שנשתייר חזרו והגידו לפרעה שברחו ישראל, שנאמר (שם יד, ה) ויגד למלך מצרים כי ברח העם. מה שהלכו ישראל בג' ימים חזרו השומרים ביום ומחצה ופרעה הלך גם כן יום ומחצה הוא ששה, כיון שקדש יום שביעי השונא רודף והים סגור, ולא היו יכולים לברוח שלא יחללו השבת, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, פְּנִי בַסֵּכְנָה ומתיראים לחלל שבת, אמר להם שירדו.

²ואתה הרם את מטך על הים ונטה (שם שם, טז), מהו הרם את מטך, אמר לו הקדוש ברוך הוא, הסר מטך ונטה ירך, שלא יאמרו ישראל לולא המטה הזה לא היה עושה כלום. וכיון שאמר למשה שיקרע הים, משה אמר, רבונו של עולם שמא לא ישמעוני, אמר לו, אם לא ישמעו לך טול מטך והך על ראשו. וידו של משה בוקעת הים, אמר רבי אלעזר המודעי, משל למלך בשר ודם שבא גבור להלחם עמו, אמר לבנו, צא והרוג אותו. השיב הבן, אני יכול לו. אמר לו האב, הרכב ירך על הקשת שאני נוטל ויצא החץ מבין שנינו כדי שיאמרו פלוני הרג הגבור. כך הקדוש ברוך הוא הרכיב ידו על ידו של משה ונקרע הים, שכן הוא אומר (ישעיה סג, יב) מוליך לימין משה זרע תפארתו.³

⁴במדה שאדם מודד מודדין לו, כשם שגאו המצרים להשליך הילדים ביאור כך גאה גאה (שמות טו, א). ⁵רבי (שליא) [שילא] אומר, כל הילדים שהשליכו המצרים ליאור לא מתו אלא היאור פלטן אותן למדבר, והיה הקדוש ברוך הוא מביא סלע בפי כל אחד וסלע מצדו, הסלע שבפיו היה מיניקתו דבש, וסלע שבצדו מסיכתו שמן, וכחיה שמסיכה את בנה, שנאמר (דברים לב, יג) ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור. וכשבאו

¹ ראה מכילתא בשלח (פרשה א').

² ראה מדרש ויושע (עה"פ דבר אל בני ישראל ויסעו).

³ ומסיים בקרא - בוקע ים מפניהם לעשות לו שם עולם.

⁴ ראה מכילתא בשלח (פרשה ד').

⁵ פרקי דר"א (פרק מ').

ישראל למדבר, הכירוהו וקלסוהו להקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות טו, ב) זה אלי ואנוהו. באותה שעה ברא להם הקדוש ברוך הוא בריה חדשה לאמר לאלה בראתי העולם, כזה ברא הקדוש ברוך הוא, ביום הראשון ארץ מתוך המים, אף הוא קרע להם הים וברא להם ארץ חדשה מן הים. ביום שני ברא רקיע, אף כאן פרש עליהם ענני כבוד. בשלישי ברא דשאים, שנאמר (בראשית א, יא) עשב מזריע זרע, זו היא החטה, אף כאן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות טז, ד). ברביעי היו מאורות, אף כאן נתן להם שני עמודי אש, אחד מהלך לפנייהם ואחד עומד על המשכן. בחמישי ברא עופות, אף כאן נתן להם שליו. בששי דבר עם אדם בגן עדן, אף כאן דבר עם בני אברהם בהר סיני. בשביעי שבת כתב וינפש.

ואעבור עליך ואראך (יחזקאל טז, ו), לא נאמר אלא על כנסת ישראל שהיא שמחה בהקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר (ישעיה סא, י) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלהי, והקדוש ברוך הוא גם כן שמח בה, שנאמר (שם סה, יח) וגלתי בירושלם וששתי בעמי. וכי מאחר שישראל חביבים כל כך למה מסרם ביד אויב, אמר רבי חנינא, לפי שכל מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה, בתחלה קודם שירדו למצרים היו מבזין בני השפחות ולא נהגו בהם מנהג אחוה, והיה הדבר קשה מאד בעיני הקדוש ברוך הוא, והיתה רוח הקדש צוחת ואומרת, כלך יפה רעיתי (שיר"ד ז, ז), אמר הקדוש ברוך הוא, האיך אעשה להם שיקבלו בני השפחות, אורידם למצרים ויהיו כולם עבדים, ובשעה שאגאלם אטול להם מצות פסח שיעסקו בה הם ובניהם ובני בניהם, ויאמרו כולם עבדים היינו לפרעה, נמצאו כולם שוים. וכל כך למה, להודיע גדולתו ושבתו של הקדוש ברוך הוא לכל באי עולם, ויודע לעשות שלום בין בריותיו, לכך נקרא שמו שלום¹, שנאמר (שופטים ו, כד) ויקרא לו ה' שלום.

¹ ראה שבת וי. כז.